

صد سال زندگی

www.ketab.ir

نشر قریحہ

۱۴۰۳

سرشناسه	:	رضائیان، علی، ۱۳۵۸ تیر -
عنوان و نام پدیدآور	:	صد سال زندگی / نویسنده علی رضائیان ؛ ویراستار احمد کنجوری.
مشخصات نشر	:	دلفان : قریحه، ۱۳۰۲.
مشخصات ظاهری	:	۲۰۰ ص.: مصور (رنگی)، نقشه، جدول.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۹۰۷۲۹-۰۰-۵
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	رضائیان، علیرضا، ۱۳۰۹-۱۳۹۸. — خاطرات قحطی — ایران — تاریخ — قرن ۱۳.
موضوع	:	Famines -- Iran -- History -- ۱۹th century
موضوع	:	ایران — تاریخ — قرن ۱۳
موضوع	:	Iran -- History -- ۲۰th century
رده بندی کنگره	:	DSR۱۳۵۶
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/.۷۵۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۳۹۳۱۰۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیا

عنوان کتاب:	صد سال زندگی
نویسنده:	دکتر علی رضائیان
مقدمه نویسنده:	دکتر سیاوش قلی پور
ویراستار:	دکتر احمد کنجوری
صفحه آرا:	روح اله سیف
ناشر:	نشر قریحه
طراح جلد:	حسین ابراهیمی
نوبت چاپ:	چاپ دوم
چاپ و صحافی:	سه چاپ
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۹۰۷۲۹-۰۰-۵
بها:	۲۲۰۰۰ تومان
تلفن مرکز پخش:	۰۹۱۶۶۶۰۵۴۵۲-۰۶۶۳۲۷۳۳۹۱۹
پست الکترونیکی:	nashrgharihe@gmail.com

نشر قریحه: لرستان، دلفان، خیابان امام، کوچه شهید کاظمی، کلینیک مهر، طبقه سوم

نظرات خود را با نویسنده‌ی کتاب در میان بگذارید:

ایمیل Naneveshtani@gmail.com تلفن تماس: ۰۹۱۲۱۹۳۴۴۵۹

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۶	یادداشت ۱
۸	یادداشت ۲
۹	سخن آغازین
۱۷	پرسش از معنای زندگی
۲۰	دوران قحطی بزرگ
۲۴	تفاوت نسلی
۳۳	طرحی از یک زندگی ساده
۳۸	امر ایلی و سیاست حاکمان وقت
۵۳	سیاست تخته‌قاپو یا اسکان عشایر
۷۰	زیست‌بوم عشایری و ایل‌راه
۱۰۱	اصلاحات ارضی
۱۰۲	اسکان و رشد شهرنشینی
۱۲۴	روایت عشق
۱۳۹	سر دلبران و حدیث دیگران
۱۵۲	سنت‌های نیکو
۱۷۰	آهنگ هجرت
۱۷۷	روزشمار صد سال زندگی

مقدمه‌ی چاپ دوم

چاپ اول کتاب «صد سال زندگی» که ماحصل روایات زندگی در معنای واقعی است زودتر از آنکه تصور می شد نایاب شد. و در این مدت کوتاه چندماهه که از چاپ اول کتاب می گذرد شاهد سیل نگاه پراز محبت خوانندگان و مخاطبین عزیزی بودم که از اقصی نقاط کشور از کردستان، کرمانشاه، لرستان، مازندران، گیلان، زنجان، آذربایجان، اصفهان، کرمان، تهراسان، خوزستان و سمنان نویسنده را مورد لطف و تفقد خویش قرار دادند. برای نویسنده جالب بود که مخاطبین چگونه با نگاه تیزبین خویش، فارغ از تفاوت های زبانی و قومی مولف را متاد قرار داده و گاه در مورد واژگان بکار رفته و حتی تحسین نقش و نگار طراحی جلد کتاب دقت تام ورزیده و موجبات دلگرمی را برای پیگیری و انتشار چاپ دوم کتاب فراهم نمودند. خانم ها و آقایانی که با لحاظ تفاوت زبانی و فقدان قدر مشترک سبک زندگی به تصویر کشیده شده در کتاب بر جذابیت متن و محتوا تاکید داشتند و تحسینشان مایه ی دلگرمی بود و در نهایت از قبل این الطاف و پیام های سرشار از معنا و محتوا بر آن شدم که خواست خیل مشتاقان را که با تک تک واژگان و

جملات کتاب هم ذات پنداری نموده بی جواب نگذارم و به سمت و سوی چاپ دوم کتاب اهتمام ورزم.

در چاپ دوم کتاب شاهد تغییرات بنیادین و اساسی در محتوای کتاب نیستیم بلکه بیشتر در مقام حسن نگارش و ویرایش واژگان و کلماتی اهتمام ورزیده ام که ممکن است از روی سهو در چاپ اول کتاب وجود داشته باشد.

www.ketab.ir

مقدمه

تاریخ‌نگاری در کشور ایران، غالباً محدود به روایت‌های رسمی و مرکزگراست. در نگارش و تدوین تاریخ، کمتر به زندگی روزمره، مردم عادی و دغدغه‌هایشان پرداخته می‌شود؛ چرا که معطوف به مناسبات اقتصادی و سیاسی در سطح کلان است. تاریخ‌نگاری همواره از نگاه فرادستان و کسانی نگاشته شده است که جایگاه رفیعی در حوزه نوشتار و گفتار داشته‌اند. مورخان این پارادایم بنا بر اقتضائات و شرایط زندگی آگاهی کمتری از روند زندگی روزمره به‌ویژه در مناطق خارج از مرکز داشته‌اند. در متون تولیدی این نوع تاریخ‌نگاری، روایت مردم عادی و نگرانی‌هایشان مغفول است؛ گویی که «مردم» از ازل وجود نداشته‌اند یا صرفاً دالی استعلایی هستند که افراد بی‌نام و نشان، شبیه به هم و یکدست محتوی آن را تشکیل می‌دهند؛ این در حالی است که مردم عادی کوشاترین و فعال‌ترین افراد در حوزه کارزار، تولید و مناسبات اجتماعی بوده‌اند و گاه‌شمار زندگی هر کدام از آنان دارای فراز و نشیب‌های فراوان، ناملایمات، خرسندی‌ها، رنج‌ها و فقدان‌هایی است که نگاشتن روایت زندگی آنان، مخاطب را به زندگی واقعی در دوران‌های تاریخی گوناگون نزدیک‌تر می‌کند. در مقابل تاریخ‌نگاری رسمی، تاریخ شفاهی قرار دارد که روایت مردم عادی است و همواره از انتزاع می‌گریزد تا ما را به زندگی واقعی نزدیک کند؛ یعنی زندگی فهم‌پذیر، مبتنی بر مناسبات عینی و قابل لمس.

این کتاب در حوزه تاریخ شفاهی قرار می‌گیرد و در ظاهر روایتی ملموس از زندگی یک خانواده نورآبادی است که بازه زمانی صد ساله را در برمی‌گیرد؛ اما محتوی کتاب فراتر از زندگی خانوادگی و تسری‌پذیر به زندگی جمعی ایل «نویرعالی» در حوزه دلفان است. ویژگی‌های کوچ‌نشینی و دقایق گوناگون ایل نویرعالی به‌ویژه قلمرو کوچ، مراحل کوچ، زمستانگاه (زمگه)، تابستانگاه و محل‌های اتراق (مینگه) با ذکر جزئیات ذکر شده است. در کنار مباحث جدید و طولانی کتاب، مالکیت خصوصی ابواب جمعی ایل در بیلاق و قشلاق نکته بارز آن است که با نظریات مارکسیستی رایج، هم‌خوانی ندارد و نشان می‌دهد انواع گوناگونی از مالکیت در ایران وجود داشته است.

کتاب «صد سال زندگی» در بحث سیاست اسکان عشایر و مراتب‌های آن، داده‌های دست‌اولی را به خواننده ارائه می‌کند که در نوع خود کم‌نظیر است. گردآوری چنین داده‌هایی کاری طولانی و پر مشقت است که از طریق علاقه‌وافر نویسنده میسر شده است.

شکل‌گیری سکونت‌گاه‌های روستایی و تکوین شهر نورآباد پس از اسکان عشایر و در روند اصلاحات ارضی به طور ضمنی و با جزئیات مکانی و زمانی شرح و بسط داده شده است.

نویسنده داستان رشادت‌ها و ایثارگری یکی از شهدای جنگ ایران و عراق را که از قضا برادر ایشان است، با چاشنی احساسات بیان کرده است. در این قسمت مناسبات عاطفی و روابط پایدار اجتماعی ایل نویرعالی در مناسک سوگ به طور مبسوط آمده است. مخاطب با خواندن

سطرهای این بخش به جایگاه رفیع این مناسک و نگاه انسانی ابواب جمعی ایل در شهادت یکی از جوانان برومندش پی می‌برد.

در تمام طول کتاب، روابط گرم و صمیمی خانواده، ایثار، هبه، خیر عمومی (اهداء زمین برای ساخت بیمارستان و اداره بهزیستی)، حمایت اجتماعی (در سطح هوز، طایفه و ایل) و جایگاه برجسته سلسله مراتب خانوادگی به‌ویژه والدین هویدا است.

این کتاب روایتی درونی از تاریخ ایل نویرعالی در بستر تاریخ معاصر است که از نگاه فردی از درون ابواب جمعی نویرعالی، تجربه زیسته غنی خود را مکتوب کرده است. به همین دلیل، مطالب آن انضمامی و گیراست. از دکتر رضائیان برای ارائه این کتاب ارزشمند و تولید داده درباره ایل نویرعالی سپاسگزارم.

دکتر سیاوش قلی‌پور

دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه رازی

زمستان ۱۴۰۲

یادداشت ۱

در ابتدا بایستی به نویسنده به خاطر خلق این اثر ارزشمند، تبریک بگویم. ایشان روایت را به خوبی شناخته و آن را بسیار جالب و جذاب و با شیرینی تمام پی گرفته است. جالب‌تر آنکه خواننده، به ظاهر با یک اثر تک‌روایتی مواجه است اما هرچه روایت پیش می‌رود، بیشتر درمی‌یابد که فقط نویسنده راوی حکایت نیست و افراد زیادی از قشرهای مختلف جامعه در خلق این روایت و مستندسازی مطالب آن دخالت داشته‌اند. از سوی دیگر ما با یک اثر تلفیقی روبه‌رو می‌شویم و با آنکه هدف نویسنده، ثبت وقایع زندگی پدر گرانقدرش بوده است در یک چرخش عجیب و این‌همانی شگفت، دوگانه‌ای را می‌آفریند و وقایع زندگی پدر را با زندگی و حماسه شهادت برادرش، چونان معجونی جادویی، در هم می‌آمیزد تا خواننده به صورت همزمان با مجموعه‌ای از تاریخ و جامعه‌شناسی و ادبیات، تا پایان روایت، نویسنده را همراهی کند.

نام اثر نیز جالب توجه است «صدسال زندگی» یادآور رمان شگفت‌انگیز «صدسال تنهایی» گابریل گارسیا مارکز است و به ایهام تبادر آن را در ذهن بازخوانی می‌کند. اثری که در سبک و سیاق رئالیسم جادویی خلق شده و به نوعی منحصر به فرد است.

از سوی دیگر انصاف نویسنده در پوشش وقایع تلخ و شیرین زندگی و به افراط و تفریط نکشاندن قلم، در عین شیوایی و بلاغت، جالب توجه است.

دکتر حسین نظریان

یادداشت ۲

کتاب «صد سال زندگی» با بیانی زیبا و مبتنی بر تجارب زیسته و بازنمایی دو شخصیت اصلی (پدر و فرزند) از تولد تا زیست فرهنگی، اجتماعی، روابط، کنش‌ها و آداب و رسوم در بازه زمانی پرفراز و نشیب، در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی پرداخته شده که با شیوه‌ای پدیدارشناسانه، به نحو مطلوبی تجارب زیسته صد سال اخیر را در یک بوم جغرافیایی محدود اما متأثر از تغییرات زمانی و مکانی روزگار توصیف می‌کند. نه تبیین علی نه تعمیم و نه حتی تفسیرهای انتزاعی دارد. این موارد از نقاط قوت نوشتار محسوب می‌شود. پرداخت زیبای سخن آغازین و تسلط نویسنده بر اسلوب پژوهش‌های کیفی و همچنین اطلاع تخصصی ایشان از مفاهیم فرهنگی و مؤلفه‌های سازنده آن و توضیحات گویا و رسای پی‌نوشت، گیرایی اثر را به عنوان پژوهشی کیفی دو چندان کرده است تا جایی که باعث همراه و همداستان شدن خواننده می‌شود.

دکتر همت نورعلی

سخن آغازین

کتاب پیش‌رو محصول تجربه زیسته صد سالهٔ راویان قصه‌ی زندگی به معنای عام است. مجموعه روایات زندگی و تاریخ شفاهی از یک سبک زندگی که در ادوار مختلف، دستخوش تغییرات بنیادی شده و سرانجام در مواجهه با مدرنیته شکل خاصی می‌یابد و در فرم ویژه‌ای تداوم می‌یابد.

مجموعه اتفاقات و حوادثی که در یک خط سیر زندگی پی‌گیری شده، در نهایت در قالب کتاب حاضر ارائه می‌شود. این کتاب یک قرن زندگی در بستر اجتماعی را با عنایت به تاریخ و جغرافیای سرزمین و موطن راویان روایت می‌کند. روایت سرزمینی تاریخی و دارای میراث گران‌بهاست که همواره مورد نظر مستشرقین، تاریخ‌نگاران، باستان‌شناسان و اخیراً جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان بوده است.

هر چند چارچوب اصلی کتاب روایت یک زندگی ساده و به عبارتی نوعی بیوگرافی است، اما در صفحات نخستین به وضعیت اجتماعی و اقتصادی جامعه ایران نیم‌نگاهی انتقادی داشته که در سال‌های پایانی قرن سیزده یعنی فواصل ۱۲۹۶ تا ۱۲۹۸ با آبربحرانی بنیان‌برافکن و ویرانگر به نام «قحطی بزرگ» مواجه گشته که

هولوکاست واقعی را به وجود می‌آورد و موجب مرگ نیمی از جمعیت ایران می‌شود.

نوشتار به طور مختصر ناقل روایاتی از وضعیت اجتماعی و اقتصادی سال‌های اولیه قرن چهاردهم شمسی است که وضعیت بغرنج آن موجب شده که در موطن راوی قصه، از آن به عنوان دوران «آشوب و آشفتگی» یاد شود. قرن چهاردهم شمسی فراز و نشیب‌های زیادی برای تاریخ ایران با خود همراه داشته است. قرنی مشحون از حوادث تلخ و شیرین، بی‌بدیل و سرشار از اتفاقات خوب و بد که هر یک بر تمام یا بخشی از جامعه تأثیرات سازنده و یا ویرانگر داشته‌اند. از شکل‌گیری حکومت مرکزی و پایان ملوک‌الطوایفی و پایان سلطه امر ایلی تا سیاست اسکان عشایر و اصلاحات ارضی و رشد شهرنشینی، همچنین اتفاقات نیمه ی قرن یعنی شکل‌گیری انقلاب اسلامی و در ادامه جنگ هشت ساله و در سال‌های پایانی قرن که با شیوع ویروس کرونا که وحشت عمومی ایجاد کرد و موجبات دگردیسی در نظام‌های معرفتی شد و در نهایت کنترل آن با علم پزشکی که پایانی همچون شاهنامه داشت.

در لایه دوم متن، روند زندگی کودکی روایت می‌شود که در ناملایمات زندگی و حوادث دهر، مسیری را در بستر قرن پرحادثه اما تأثیرگذار و ماندگار می‌پیماید که به معنای واقعی کلمه ترجمان

واژه‌ی «شهامت زیستن» است. همزمان، داستان جان‌فشانی فرزند او در انتخاب شیوه‌ای از مقدم انگاشتن دیگران بر خویشتن که نام «شهادت» را یدک می‌کشد، روایت می‌گردد. در نهایت روایت تغییرات فرهنگی و جایگزینی سبک زندگی شهرنشینی به جای سبک کوچ‌نشینی از جمله دیگر موضوعات مهم و تأثیرگذاری است که در متن کتاب پی‌گیری می‌شود. این روند مستلزم دگرگونی در ابژه‌های نسلی بوده است. از زندگی در سیاه‌مال عشایری، آهنگ کوچ و رمه‌گردانی تا سکونت، مزرعه‌داری و کشاورزی، از چادرنشینی تا آبارتمان‌نشینی، از کار با «دویک»^۱ و حمل «مشکه» تا رفتن به مدرسه، از کشت و کار و حمل بار با شلتون^۲ تا استراحت در خانه و تماشای تلویزیون، از کشاورزی، کال‌ومکال و شخم با خیش تا شب‌نشینی و تماشای سریال در محفل خویش و از برداشت محصول با دست و «گومل»^۳ پیمایی تا نشستن در نشیمن خانه و گوگل‌پیمایی و... همگان نشانگان تغییراتی بود که طی چند دهه در زندگی پدیدار شده بود.

^۱ وسیله ریسندگی، معادل فارسی آن دوک است.

^۲ وسیله و ابزاری برای جابه‌جایی محصولات کشاورزی که بر پشت چارپایان قرار می‌گرفت.

^۳ واحد پیمایش است. حداکثر مقداری که یک نفر با دستان خود از مخزنی برداشت نماید.

متون انتخاب شده نقل قول و روایات افرادی است که خود تجربه زیسته در هر دو نوع سبک زندگی را داشته‌اند. زیان روایت ساده و رنگ‌وبوی زندگی با صفا و پر از مهر محیط روستایی و عشایری دارد. روند زندگی معمولی انسان‌هایی ساده‌زیست روایت می‌شود که حاصل و حامل کوله‌باری از تجارب شخصی و خاطرات جمعی نوعی سبک زندگی هستند که به قول پروفیسور ریکور تاریخ آنها را می‌سازد و اما همین سبک زیستن در مواجهه با مدرنیته تغییرات بنیادی و اساسی یافته و هم‌نوا شدن با این تغییرات که با حس نوستالژیک تعلق خاطر به گذشته همراه است، نوعی هنر چگونه زیستن و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز بین سنت و مدرنیته می‌طلبد که راویان قصه به درستی از عهده آن برمی‌آیند.

در جای جای کتاب به منابعی اشاره و ارجاع شده که دسترسی به برخی از آنها پرمشقت بوده است. آمار و ارقام بیشتر جنبه شفاهی داشته و گزارش و استناد بدانها با حساسیت خاصی همراه است.

در بیوگرافی و شرح حال‌نویسی که بیشتر جنبه شخصی داشته و ممکن است از جذابیت دیگر ژنرها مثل رمان، نمایشنامه و... برای خوانندگان برخوردار نباشد، اما پرداختن به بستر اجتماعی راویان قصه و نقل رویدادهای اجتماعی شکل گرفته در جامعه و همچنین پرداختن به نوعی سبک زندگی که تجربه مشترک تمام پدران و

مادرانی است که در آن دوران زیسته‌اند و برای هم‌نسلی‌هایشان تفاخری آمیخته با حس نوستالژیک و برای نسل‌های متأخر نوعی افسانه‌سرایی است، می‌تواند بر جذابیت متن بیفزاید.

تلاش مؤلف ثبت و ماندگار شدن خاطره مشترک نسل یا نسل‌هایی است که در مواجهه با مدرنیته خود را بازنده میدان دیدند، هرچند روایت زندگی انسانی ساده زیست است اما در اصل حکایت حال و روز تمام افرادی است که مستقیم و غیرمستقیم در سبک زندگی کوچ نشینی زیسته‌اند و کوله‌باری از تجربه را با خود حمل کرده و در موقعیت‌های گوناگون آن را روایت می‌نمایند. امید است و انتظار می‌رود که این نوشتار که جان‌مایه‌اش روایت صد سال زندگی در بستر اجتماعی است، مورد قبول خوانندگان فهیم قرار گرفته و همچنین ادای دینی باشد به محضر راویان قطب و هم‌نسلی‌هایشان که حق بزرگی بر ذمه ما دارند.

هر چند تمام تلاش خویش را به کار گرفته تا امانت‌داری امین برای روایاتی باشم که بیشتر آنها شفاهی است، نیک می‌دانم که همچون همه متون تاریخ شفاهی کاستی‌ها، کمبودها و ایرادهایی دارد. بخشی از سختی کار تألیف، به خاطر فقدان منابع و مستندات بود. برای جبران نقیصه فقدان منابع مکتوب به محضر بزرگان و راویان زندگی کوچ‌نشینی شرفیاب و از کان معرفتشان بهره‌مند شده و یا برای

اطمینان خاطر از نگارش درست مکان‌ها و مسیرهای کوچ‌نشینی و یا میدان‌های نبرد و رزمگاه‌ها در محل حضور یافته و از راهنمایان محلی بهره‌ وافر برده‌ام. امید آن دارم که خوانندگان ارجمند کاستی‌های نوشتار را گوشزد خواهند کرد تا در چاپ‌های احتمالی آینده ویرایش و اصلاح شود.

متأسفانه قسمت اعظم تاریخ ما شفاهی است و این ایرادی است که باید به همت محققان و پژوهشگران جبران شود؛ کماینکه کتاب ارزشمند «خانه و قلمرو در ایل کاکاوند» نوشته دکتر سیاوش و محسن قلی‌پور که انتشارات دانشگاه تهران آن را به زیور طبع آراسته، تلاشی ارزشمند در همین راستا است و نقش مهمی در مکتوب‌سازی تاریخ شفاهی این موز و بوم ایفا می‌کند. یقین دارم که با انجام این‌گونه پژوهش‌ها خواهیم توانست میراث‌های فکری و فرهنگی نسل‌های پیشین را به نسل‌های آتی منتقل کنیم و این رسالت فرهیختگان است؛ چرا که زندگی کنونی ما بر ارزش‌ها، قواعد و هنجارهایی بنیان نهاده شده که نسل‌های پیشین پایه‌گذاری کرده‌اند. به قول «آگوست کنت» فرانسوی سهم مردگان در ساختن زندگی بیش از زندگان است.

در پایان بر خود واجب می‌دانم که مراتب سپاس و قدردانی خویش را نثار وجود مبارک تمام افرادی کنم که به هر نحوی در تدوین و

تنظیم این نوشتار مؤثر بوده‌اند. از کسانی که به عنوان مصاحبه‌شونده، خود تجربه زیسته زندگی ایلی و کوچ‌نشینی داشته تا دانشجویان عزیز دانشگاه رازی کرمانشاه، دانشگاه لرستان و دانشگاه پیام نور دلفان، هرسین و نهاوند که در انجام برخی امور همچون مصاحبه‌ها، ویرایش نقشه‌ها، عکس‌ها و... کمک کرده‌اند، تشکر می‌شود. از استادان ارجمندی که راهنمایی علمی ارزشمند داشته، به‌ویژه دکتر سیاوش قلی‌پور، دانشیار دانشگاه رازی کرمانشاه که با مقدمه‌ای که بر این کتاب نوشتند موجبات غنای آن را فراهم کرده، دکتر احمد کنجوری که ویراستاری اثر را با دقتی خاص انجام داده، دکتر حسین نظریان و دکتر همت نورعلی به خاطر راهنمایی و یادداشت‌نویسی، آقای حسین ابراهیمی برای طراحی هنرمندانه‌ی جلد کتاب، آقای روح‌اله سیف که زحمات صفحه‌آرایی را متقبل شدند، انتشارات قریحه که در امر اخذ مجوز و چاپ کتاب همراهی کرده و همه کسانی که یاری‌گرم‌ان بوده‌اند تا این نوشتار به زیور طبع آراسته گردد، فراوان سپاسگزارم.

از کنشگران محلی که به علت تعدد و تکثر، از ذکر نام آنها در مقدمه معذورم، اما در جای‌جای کتاب به نام آنها اشاره شده است، کمال قدردانی را دارم.

همچنین از سعه صدر و همراهی و همفکری مادر عزیزم در مقام
راوی و همسر گرامیم فریبا و فرزندانم، آرمین و پدram که در ایام
نگارش این کتاب همواره مشوق، همگام و همراه بودند،
سپاسگزاری می‌شود.